

MIHAI VITEAZUL REPREZENTAT ÎN OPERE DE ARTĂ

MARIA GEORGESCU

Excepționala personalitate a voievodului Mihai Viteazul (1598—1601), care s-a impus prin evenimentele petrecute a trezit interesul și admirația contemporanilor nu numai în țările noastre dar și peste hotare, interes care s-a menținut și după tragică sa dispariție. Mărturie ne stă răsunetul pe care faptele sale le-a găsit în diferite cronică și știri în decursul veacului al XVII-lea.

Portretele voievozilor noștri ne sînt cunoscute în general din tablourile votive, Mihai Viteazul fiind o personalitate care a avut ample legături dincolo de granițele Țării Românești, portretul său a fost realizat și de meșterii străini, impresionați de personalitatea domnitorului român.

Ne-am propus prezentarea numeroaselor portrete ale domnitorului Mihai Viteazul, pictate sau gravate, materiale în genere cunoscute, fiind studiate de mulți cercetători printre care : N. Bălcescu, N. Iorga, C.C. Giurăscu, I.C. Băcilă, Al. Busuioceanu, E.V. Obedeanu, G. Oprescu și Barbu Slătineanu, care au sintetizat rezultatele tuturor cercetărilor anterioare ¹.

Portretele voievodului Mihai Viteazul se pot grupa în două mari categorii : după proveniență, portrete realizate în țară și portrete realizate de meșteri străini, iar după modul de realizare se pot clasifica în trei mari grupe :

— portrete individuale în pictură murală în fresca de la mănăstirea Căluș (jud. Olt) — 1594, refăcută în anul 1934 de Barbu Zugravu, în fresca de la Biserica Domnească din Tîrgoviște (1698), în fresca de la Biserica Sfinții Arhangheli din Ocna Sibiului (1723) și un portret care astăzi nu se mai păstrează exista în fresca din Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, datorat poate lui Nicolae din Creta și renovat de Zugravul Radu în 1694 ².

1. Al. Busuioceanu, Cîteva portrete noi ale lui Mihai Viteazul în „Memoriile Academiei Române”, secția istorică, seria III, vol. 5, memoriu 5, p. 2—3. N. Iorga, Încă un portret al lui Mihai Viteazul în „Analele Academiei Române”, T. VII, 1927, p. 371—372.

2. Vasile Drăguț, Un portret necunoscut al lui Mihai Viteazul, Insemnări privind biserica din Ocna Sibiului în „B.M.I.” 1972, nr. 4, p. 61, conf. St. Metes, Zugravii bisericilor române „Anuarul C.M.I. Transilvania”, 1926—1928. Cluj, 1929, p. 115.

— portrete făcînd parte dintr-o compoziție. Cel mai cunoscut este reprodus în volumul XII din „Documentele Hurmuzachi”. A aparținut pictorului flamand Frans Franken I. Tabloul intitulat „Cresus arătîndu-și bogățiile lui Solon” se află în Muzeul din Viena. Pinza semnată de DO Frans Franken și este o alegorie reprezentînd momentul în care Cresus își arată bogățiile lui Solon. Sub acest titlu este redată scena de la Curtea din Praga a împăratului Rudolf al II-lea. Personajele poartă costume de un orientalism convențional ; dintre figurile reprezentate cea care n-a putut să fie decît puțin schimbată este aceea a voievodului Mihai Viteazul care se găsea în anul 1600 la Curtea habsburgilor. Mihai Viteazul este în mijlocul pînzei fiind situat în primul plan, al 6-lea personaj din stînga, este reprezentat în picioare ținînd de braț pe una din doamnele de la curte ; îmbrăcat cu cucă și surguci și cu mantie voievodală neagră închisă într-o singură pafta și are de sus pînă jos platoșă, în timp ce picioarele îi sînt acoperite de încălțăminte înaltă³.

Numeroase replici după lucrarea de la Viena⁴ sînt frecvente în muzeele europene⁵. La Roma în Galeria Corsini se află lucrarea cu titlul „Umberto Il bravo principe di Valachia”, numită azi „Comoara principelui oriental”. La Bruxelles cu titlul „Cresus regele Lidiei arătîndu-și comorile lui Solon”. La Paris lucrarea poartă titlul „Vizita uni prinț în tezaurul unei biserici” semnată de O. Frank — 1653.

— O ultimă categorie o reprezintă portretele-bust, în gravură pe aramă, ca cele executate de Aegidiuss Sadeler și Dominicus Custos.

Portretul lui Mihai Viteazul executat de Sadeler este considerat principalul izvor de inspirație pentru numeroase lucrări.

Portretele lui Mihai Viteazul de Sadeler și Custos sînt lucrate în gravură pe aramă și au fost cele mai răspîndite și cele mai mult copiate.

Aegidius Sadeler se afla la Praga, cînd Mihai Viteazul cu suita sa, veniseră din Viena să ceară ajutor împăratului Ludovic al II-lea. Personalitatea voievodului român a impresionat pe artist, care a pus viață „în privirea stăruitor de vie, în cei doi ochi cercetări și puțin cam aprigi”. Înălțarea voievodului este o capodoperă care reușește să evoce viața zbuciumată a eroului care se luptase atît de mult și care străbătuse atîtea meleaguri⁶.

În vremea în care Sadeler scotea portretul său, în anul 1701 apărea partea a II-a și a III-a din opera lui Dominicus Custos „Atrii heroicii pars” în care se află și un portret al domnitorului Mihai Viteazul⁶. Portretul executat de Custos este anterior celui al lui Sadeler sau cel mult contemporan. În lucrarea lui Custos fizionomia voievodului este mai bătrînicioasă, privirea cercetătoare, are o nuanță de cruzime și întreaga

3. Barbu Slătineanu, Contribuții la studiul portretelor lui Mihai Viteazul, p. 6.

4. Ibidem p. 7.

5. Ibidem p. 8.

6. I. Kara, 370 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul. Știri puțin cunoscute despre voievod, în „Acta Valachica”, Tirgoviște, 1972, p. 172.

fizionomie este mai molatecă decît în reprezentarea lui Sadeler. Figura lui este plină, cu barba mai bogată, iar costumul are o nuanță orientală⁷.

Copiile care s-au făcut după originale au o valoare istorică iar numărul lor reprezintă o dovadă a importanței luate de figura domnitorului Mihai, Viteazul la numai cîteva decenii după moartea sa.

Dintre copiii mai însemnate menționăm următoarele : gravura lui Merian din lucrarea „Theatrum Europaeum“ în medalionul rotund cu titlul „Michael Waivoda“ este portretul copiat după Sadeler. N. Iorga a descoperit la biblioteca universitară din Evora un portret asemănător cu titlul „Michael Waywoda“. Un alt portret făcut de Giacomo Franco a apărut în albumul „Efigiae“ la Veneția, în 1608. Portretul făcut de Isaac Maior tot după Sadeler. Portretul executat de Ortelius Hieronymes a apărut în lucrările „Cronologia oder Historische beschreibung alle Krieggsempärungen“, în edițiile din anii 1604, 1615, 1619, 1620 și în lucrarea „Chronyche van Hungarie“, 1619 Amsterdam, „copie după Custos“.

Portretul copiat de Umbach și gravat de Bouer apărut în lucrarea Ioannis Bisselis Aetatis nostre gestorum eminentium medulla historica, Amberge, 1675, după Custos⁸.

Tot în această categorie includem portretele voievodului Mihai Viteazul după medalii, posteriore datei de 1600 (după Custos) precum și unele portrete imaginare, ca acelea ale lui Orelus Orlandi sau gravura lui A. Liege 1702, „Uciderea lui Mihai Viteazul“ sau „Uciderea lui Mihai Viteazul“ după Giowan Sagredo și Ricault, 1694.

În categoria portretelor bust semnalăm o recentă descoperire a lui I. Kara⁹ un nou portret a lui Mihai Viteazul apărut în Olanda în lucrarea geografului Cornelius Beughem, intitulată Bibliographia historica chronologica et geographica novissima perpetuo continuanda, Amstelædami apud Janssonio Waisbergios, 1685. După text urmează catalogul portretelor de oameni celebri aflate în muzeul orașului Beughem. Este trecut și portretul lui Michael Wayvoda, Palatin Walach, fără nici o indicație de pictor sau gravor, proveniență, an sau loc.

Dintre portretele realizate în țara noastră cel mai cunoscut portret al domnitorului Mihai Viteazul este cel reprezentat în pictura murală de la mănăstirea Călui (județul Olt) de pe pilastrul de sud din naos din anul 1594 cu rețușuri de la începutul secolului al XIX-lea. În dreapta portretului este următoarea inscripție : „Mihai Voievod fiul marelui și preabunului Io Pătrașcu voievod leat 1594. Scris-am eu Mina Zugrav“¹⁰. Mihai Viteazul încoronat este reprezentat în picioare ținînd o batistă în mîna dreaptă, un înger în zbor îi atinge coroana. De sub caftanul de

7. Virgil Drăghiceanu, Lămuriri asupra Buzeștilor, în „B.C.M.I.“ anul IV, fasc. 15, 1911, Buc. p. 123.

8. I. Kara, Op. cit. p. 173.

9. Ibidem.

10. Corina Nicolescu, Istoria costumului de curte în Țările române, secolele 14–18, Ed. științifică, Buc. 1970, p. 244.

catifea căptușit cu mătase orientală decorat cu motivul „tchi” și agrafat la gît, se vede mantia galbenă strînsă în talie. Motivele de pe mantie de concepție italiană sînt astăzi șterse încît abia se mai distinge costumul. Portretul este realizat remarcabil. Obrazul alungit este încadrat de o barbă cu părul fin. Nasul regulat nu este frînt la legătura cu fruntea prin linia sa el amintește profilele orientale, acordîndu-se cu forma migdalată a ochilor mari și apropiați.¹¹

Al doilea portret în pictură murală este cel păstrat în Biserica Sfinții Arhangheli din Ocna Sibiului, reprezentat în tabloul votiv alături de portretul domnitorului Constantin Brîncoveanu. Acest al doilea personaj este Mihai Viteazul primul ctitor al bisericii. Identificarea făcută se întemeiază pe asemănarea formală a personajului cu Mihai Viteazul nu doar prin costumul pe care-l poartă acest personaj, cu căciulă mare cu aspect de cupolă și din analiza portretului cu barba și părul stufos, cu nasul acvilin și trăsăturile energice.¹²

Un portret al lui Mihai Viteazul este cel aflat în pictura murală de la biserica Domnească din Tirgoviște. Portretul semnalat de N. Iorga nu a fost subliniat în studiile de specialitate. Mihai Viteazul este reprezentat pe peretele de apus al pronaosului în tabloul votiv în grupul portretelor din partea stîngă a intrării, datorat lucrărilor de zugrăvire a bisericii din vremea refacerilor din timpul lui Constantin Brîncoveanu. În acest grup de portrete alături de cei doi ctitori ai monumentului Petru Cercel și Constantin Brîncoveanu un loc important îl ocupă și portretul lui Mihai Viteazul. Mihai Viteazul este încoronat (este reprezentat în picioare ținînd o cruce în mina dreaptă. De sub caftanul căptușit cu blană asemenea unei hlamide prinse în față cu o agrafă se vede mantia strînsă în talie). În stînga portretului este inscripția „Io Mihai V(oev)od cel viteaz”. Faptul că acest portret nu seamănă cu celelalte portrete cunoscute se datorește realizării sale tîrzii. Caftanul purtat de Mihai Viteazul este asemănător celui purtat de Constantin Brîncoveanu reprezentat în numeroasele portrete votive din ctitoriile sale.

Meșterii care au realizat pictura sînt Constantin Zugravul, Ioan Ioachim și Stan în anul 1698, menționați atît în pisanie cît și în inscripțiile de la poscomidie de pe timpanul ușii dinspre vest a naosului și de pe sabia lui Nestor.

Personalitatea deosebită a domnului Mihai Viteazul a constituit și constituie o temă de inspirație începînd cu Constantin Lecca și Theodor Aman și sfîrșind cu pictorii contemporani.

11. I.D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie*, Paris, 1932, p. 147.

12. V. Drăguț, op. cit. p. 60.